

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

AMSTERDAM — H. DE JONG

Het schuldige bestaansminimum van de vrees

Hierin is de liefde bij ons tot volle ontwikkeling gekomen, — opdat wij vrijmoedigheid hebben in de dag des gerichtts —, dat ook wij in deze wereld zijn, zoals Hij. In de liefde is geen vrees, maar de volmaakte liefde drijft de vrees uit, want de vrees houdt verband met straf en wie vreest, is niet tot volle ontwikkeling gekomen in de liefde.

I Joh. 4 : 17, 18

Iemand, die in Jezus Christus gaat geloven, omdat hij bang is voor straf en vreest voor het oordeel, geniet niet onze bewondering, maar moet veeleer rekenen op de verachting der mensen. Een mens, die gelooft, moet dat belangeloos doen, en anders hoeft het voor ons niet. Eigenaardig, op militair gebied leidt heldendom vandaag veelal een kammervol bestaan, maar in het religieuze is dat anders en spelen wij graag de held. Geloof houden wij pas dan voor echt, als er nobele motieven achter staan; als de beslissing ertoe genomen is in het midden en niet aan de randen van het leven, op de hoogte- en niet op de dieptepunten.

Het is opmerkelijk, dat de Bijbel voor dit religieuze heldendom ongevoelig is. Eigenlijk laconiek staat er in één van de psalmen (50): roep Mij aan op de dag der benauwdheid en Ik zal u er uit helpen en gij zult Mij eren. De Here God weet blijkbaar, dat het niet al te heroïsch toegaat, als een mens tot geloof komt en Hij veracht niet degene, die door de nood gedreven zich tot Hem om troost begeeft. Ook de Zoon van God heeft de moordenaar aan het kruis niet afgewezen, die vanuit de vrees vroeg: Jezus, gedenk mijner, als Ge in uw koninkrijk komt. De apostel Paulus blijft in deze goddelijke lijn, wanneer hij tot de handenwringende gevangenebewaarder in Philippi zegt: geloof in de Here Jezus Christus en gij zult behouden worden. De apostel stuurt de doodsbange man niet naar huis om eerst nobeler motieven te gaan halen. Hij mocht met zijn vrees komen. En of wij dat nu aardig vinden of niet, miljoenen en nog eens miljoenen mensen zijn langs deze weinig eervolle weg tot het geloof gekomen.

Maar is onze aanstoot hieraan dan helemaal misplaatst? Is het niet misselijk, wanneer iemand zijn geloof ziet als een (goedkope) verzekering tegen de hel? Ja. Onze Nederlandse Geloofsbelijdenis heeft het ergens (art. 24) over mensen, die nooit iets zullen doen uit liefde tot God, maar alleen uit liefde tot zichzelf en uit vrees van verdoemd te worden. Als er vandaag zoveel jongelui zich afkeren van het geloof, moeten we ons eens afvragen, of dat niet komt doordat ze in een dergelijke sfeer zijn opgegroeid. Zo valt er dus van twee kanten over de vrees te spreken.

Wanneer we nu aan het een zowel als aan het ander recht willen doen, moeten we zeggen, dat het geloof wel uit vrees kan ontstaan, maar dat het niet van vrees kan bestaan. Bestaan, voortbestaan kan het geloof alleen, wanneer het werkzaam is in de liefde. Deze liefde, die volmaakt is of niet is, drijft de vrees uit. Anders gezegd: het geloof, dat in de liefde werkzaam is, komt boven het christelijk bestaansminimum van de vrees uit. Johannes heeft het gevaar gezien, dat het christelijk geloof zou blijven steken in vreesachtigheid, waarbij van de Here God niets anders onthouden wordt dan dat Hij ten gerichte komt. Het is geen denkbeeldig gevaar gebleken; tot in de taal toe kennen wij helaas het nauwe verband, dat gelegd wordt tussen God en de verdoemenis.

De apostel noemt de liefde als het kruid, dat hiertegen gewassen is. Deze liefde bestaat voor hem in de navolging: dat ook wij in deze wereld zijn, zoals Hij, Jezus Christus. Dat hij onze Heiland kent als verzoening voor onze zonden, is voor hem geen verhindering, Hem ook als ons voorbeeld aan te wijzen. Deze twee waarheden omtrent Christus staan bij hem nog niet als een of . . . of tegenover elkaar, als veelal in de rechtzinnigheid en de vrijzinnigheid bij ons. Het is deze navolging van Christus als voorbeeld, die de liefde, waarover Johannes zo aanhoudend schrijft, concreet maakt. Om in de liefde te wandelen moeten we door de leerschool van de evangelies heen, telkens opnieuw.

Vrucht van deze liefde-in-navolging is de vrijmoedigheid in de dag des oordeels. Deze vrijmoedigheid — het tegendeel van de vrees — bestaat hierin, dat wij het oordeel niet ontkennen, maar dat wij het oordeel vergeten, omdat onze harten en handen vol zijn met andere dingen. Vrijmoedigheid wil zeggen, dat we bij wijze van spreken onbeschroomd bij God binnenlopen, ook al zouden we aan de deur vernemen, dat Hij juist aan het oordeel begonnen is. We lopen toch door, want we moeten zo nodig iets met Hem bespreken, dat met onze wandel in de liefde samenhangt.

Of is dit nu de bekende dominees-overdrijving, waarvoor het maandagmorgen moet worden om je er pas goed aan te ergeren? Het is waar, dat wij jammerlijk uit de liefde kunnen uitvallen en dat juist Gods liefste kinderen soms door een hel van angst gaan. Johannes zegt ook niet, dat wie in de liefde wandelt, de vrees uitdrijft. Maar de liefde zelf doet dat. En in de mate, waarin we liefhebben, wordt dit aan ons waar. Waar liefde is, is geen vrees. Johannes neemt dit zo strikt, dat hij zelfs het omgekeerde leert: waar vrees is, is geen liefde. Met al de vurigheid van zijn eigen liefde voert hij in deze verzen een warm pleidooi voor de wandel in de liefde. Het bestaansminimum van de vrees is zonde voor God en heeft het christendom een slechte naam bezorgd in de wereld. Daar hebben onze pinkster-broeders gelijk in. Maar het geneesmiddel is minder spectaculair dan zij beweren. Het is de liefde, die ongemerkt haar gang gaat en zelfs voor onszelf nog verborgen kan blijven: Here, wanneer . . . ? (Matth. 25)

KERKELIJK Leven

Voortgaande verdwazing

In het Kerkblad van de Geref. Kerk van Maassluis „Het Kompas”, d.d. 5 dec. 1971, schreef ds Van Tongeren onder het opschrift „Dieptepunt” het volgende artikeltje:

Het classisbesluit van 11 november jl. inzake het bezwaarschrift van br W. D. te M. acht ik een nieuw dieptepunt in onze classicale gemeenschap. Vijf folio-pagina's met overwegingen, constatering en oordelen zijn nodig, om den volke aan te zeggen, dat Maassluis classisbesluiten „niet heeft uitgevoerd en in feite negeert.”

Het zal U zijn opgevallen, stel dat U 't gelezen hebt, dat in heel dit lange verhaal Gods Woord nergens aan het woord komt. Beschuldigingen waarvan op de classis, in openbare vergaderingen, vele malen en op velerlei wijze is aangetoond, dat ze elke bestaansgrond missen, worden opnieuw in extenso opgelepeld.

Ik vraag mij af hoe U en ik en de bedienaren van het Woord Gods in de classis van Schiedam het zouden vinden, wanneer wij ergens in een publieke vergadering publiek zouden worden beschuldigd en gevonnist, terwijl zelfs was nagelaten te informeren: is dit door de beschuldigde wel allemaal zo gezegd?

En stel dan, dat wij beschuldigd, er ondanks alles, toe zouden komen, AL HET door ons GESPROKENE terug te nemen. Dat zou een prachtige daad zijn!

Ja, maar stel dan verder, dat daarna een classis een besluit zou nemen, waarin weer en overnieuw en nog 's een keer, alle beschuldigingen zouden worden opgedist...

En natuurlijk moet heel die lap in de provinciale kerkbode.

En iedereen moet het lezen. Als ze 't lezen.

Hoe zouden wij dat vinden?

Stellig heeft ieder het recht zich tot de classis te wenden.

Natuurlijk heeft de classis het recht om besluiten te nemen.

Maar moet dat in deze vorm? Op de classis werd gezegd: wij hebben niets tegen een bepaalde man in de kerkeraad — wij hebben wat tegen de kerkeraad! Akkoord! Maar wat zouden wij zeggen, wanneer wij die ene man waren? Ik geloof, dat het classisbesluit, wat zijn vorm betreft, een schreiend gebrek vertoont aan ettelijke elementen, die ons in 1 Cor. 13 worden genoemd.

En wat de inhoud betreft: de kerkeraad heeft op 29 november jl. besloten, het classisbesluit van 11 november 1971 niet voor vast en bondig te houden, omdat het strijdig is met Gods Woord, en belijdenis en de kerkenordening. De kerkeraad heeft besloten, tegen dit besluit bezwaar in te brengen in de kerkelijke weg, bij de e.k. particuliere synode van Zuid-Holland-1972. En wij hopen dat die vergadering eindelijk, geestelijk, naar de Schriften, recht zal doen.

Wat na de publicatie van dit artikel van ds Van Tongeren in de kerkelijke wereld rondom Maassluis gebeurde blijkt uit een stuk dat de kerkeraad van de kerk van Maassluis op 3 januari „Aan de gemeente” zond. Hier is het:

Broeders en Zusters,

Op 23 december 1971 sprak de Classis Schiedam uit, dat zij „niet verder kan samenwerken” met ds H. van Tongeren en de kerkeraad te Maassluis.

En ongereformeerde figuur, dit besluit.

Ongereformeerd was ook de manier waarop en de reden waarom de classis tot dit besluit kwam; namelijk om een kerkbode-artikel van onze predikant, geplaatst in 't Kompas van 5 december 1971.

Uit onze gemeente waren geen bezwaren tegen dat kerkbode-artikel binnengekomen. Ook uit classiskerken (ds Van Tongeren had zijn artikel aan de predikanten in de classis toegezonden) was geen enkele opmerking hierover vernomen.

Op de classisvergadering van 16 december 1971 bracht echter de kerkeraad van Pernis, per Instructie het voorstel ter tafel, dat de classis zich over het kerkbode-artikel van ds Van Tongeren zou uitspreken. Van de zijde der afgevaardigden van Maassluis werd

toen aangevoerd, dat zowel op Schriftuurlijke als kerkrechtelijke gronden (art. 30 K.O.) de classis deze aanklacht zo niet in behandeling kon nemen, omdat noch ds Van Tongeren, subsidiair de kerkeraad te Maassluis in strijd komt met het 9e gebod, waardoor een ernstig ethisch conflict is ontstaan in de classis Schiedam” en dat de classis „in deze situatie niet verder kan samenwerken” met Maassluis.

Het artikel moest „staande de vergadering... duidelijk en met betuiging van leedwezen worden teruggenomen. Gebeurde dat niet, dan bleef de samenwerking verboden, totdat „ds Van Tongeren, subsidiair de kerkeraad te Maassluis” het artikel wel terugnam.

De classis nam dit besluit, zonder blijk gegeven te hebben van enige behoefte, de afgevaardigden van Maassluis inzake deze aanklacht te horen.

Toen aan ds Van Tongeren gevraagd werd, of hij, naar het classisbesluit, dus „duidelijk en met betuiging van leedwezen” de bedoelde uitlatingen, als zonde tegen het 9e gebod kon terugnemen, verzocht deze, eerst zijn kerkeraad te mogen raadplegen, daar deze ook in staat van beschuldiging was gesteld. De classis besloot op 23 december verder te vergaderen.

Op die vergadering mocht ds Van Tongeren alleen ja of neen zeggen.

De classis constateerde dat het neen was. Daarom mocht ds Van Tongeren zijn verdediging van het kerkbode-artikel („Verklaring afgelegd in de kerkeraad te Maassluis”) waar de kerkeraad zich inmiddels achter gesteld had, niet voorlezen en niet uitdelen.

Hij mocht zich niet verdedigen.

Hij werd, in een publieke vergadering, met de kerkeraad („subsidiair de kerkeraad”) aangewezen als zondaar tegen het 9e gebod, zonder ooit geboord te zijn en zonder enige gelegenheid ontvangen te hebben, zich te verdedigen!

„Veroordeelt onze wet dan een mens, tenzij men zich eerst van hem op de hoogte gesteld heeft en kennis genomen van wat hij doet?” Joh. 7: 51. Vgl. Cat. Z. 43.

Ds Van Tongeren mocht ook zijn „Verklaring voor de Classis Schiedam, vergaderd op 23 december 1971” niet voorlezen. In deze verklaring wilde hij de classis opwekken haar besluit terug te nemen en elkander de broederhand te geven.

Ds Van Tongeren mocht echter in het geheel niet aan het woord komen.

Wel mocht ouderling J. Sonneveld de „Verklaring van de kerkeraad dd. 22 december 1971” voorlezen. Deze verklaring miste echter gedeeltelijk zijn doel, daar de uiteenzetting van ds Van Tongeren over zijn kerkbode-artikel, waar de kerkeraad zich achter gesteld had, niet mocht worden voorgelezen.

Kort daarna werden op diezelfde avond de afgevaardigden uit de classis-vergadering weggezonden, omdat, naar de praeses stelde, volgens het besluit van 16 december 1971, „de samenwerking” met Maassluis „niet kan worden voortgezet”.

Maar met klem werd herhaaldelijk o.a. door de praeses gezegd: u bent niet uit het classicaal verband gezet; u kunt zich op de P.S. beroepen.

De kerkeraad heeft heden besloten, over deze zaak in beroep te gaan bij de P.S. 1972.

Broeders en zusters, uw kerkeraad vraagt voor zichzelf en de zusterkerken uw voorbede bij de HEERE, die rechtvaardig oordeelt. Hebr. 12: 23.

Wanneer zal de verdwazing die ook weer in dit (on)kerkelijk handelen openbaar wordt van de „Hoogeveense” volgende kerken wijken?

Wat deze classis deed heeft niets met de kerk van Christus maar alles met „de wereld” te maken. De wereld op zijn slechtst.

C. V.

Een kerkganger zegt er het zijne van

Het boekje van de heer Ormel begint aandacht te trekken, ook bij wat hij zou moeten beschouwen zijn „linkse kameraden”. Okke Jager in zijn t.v.-rubriek over nieuwe boeken begrijpt de klacht van de schrijver niet over de ondemocratische wijze van handelen op een synode. Trouw noemt de schrijver een knorrige oude heer.

Beiden maken ze zich wel erg makkelijk af van wat de schrijver wil zeggen. Wat zijn leeftijd te maken heeft met zakelijke bijval of bestrijding, is me een raadsel. En dr Jager is wel erg naïef als hij meent de werkwijze van synodes te kunnen verdedigen met te zeggen dat elk ingekomen schrijven behandeld wordt. Het moest er nog bij komen van niet. Want dat er aandacht aan wordt besteed, wil nog niet zeggen, dat er ook rekening wordt gehouden met de mondigheid van de christen en de mondigheid van de gemeente.

Van je „linkse” vriendjes moet je het maar hebben.

(2)

■ WERELDRAAD

De schrijver moet niet zo veel hebben, zo schreven we de vorige keer, van de Wereldraad. En dat niet omdat het een organisatie is, die met geen mogelijkheid theologisch rechts genoemd kan worden, zoals de schrijver zich zelf aandient, maar omdat de Wereldraad niets doet aan de gevestigde orde. „De Wereldraad kan natuurlijk niets doen zolang hij volhardt in de oerzonde van de kerk: het trouw blijven aan en steunen van de gevestigde staatkundige orde” (blz. 109). Hier verraadt de schrijver zich. Hier blijft hij ook niet meer theologisch rechts. Want in feite is de oerzonde van de kerk natuurlijk niet het steunen van de gevestigde orde, maar in feite is de oerzonde van de kerk het „als God willen zijn”. En dat uit zich in alle mogelijke zaken. Onder andere in de gedachte dat de kerk wel geweld zou mogen gebruiken of op zijn minst wel ondersteunen om de gevestigde orde omver te werpen.

Ik dacht, als één ding ons wel duidelijk gemaakt werd in de H. Schrift dit is, dat wie voor het koninkrijk Gods het zwaard neemt ook door het zwaard vergaat. De Heiland heeft er dan ook nadrukkelijk voor gewaarschuwd.

Zeker, de H. Schrift is ook heel duidelijk in het aanwijzen van onrecht.

Maar als dit nu de taak van de Wereldraad en van de kerkelijke vergaderingen zou moeten zijn, zoals de schrijver stelt, dan vraag ik me toch af waarom Paulus niets zegt van de Romeinse overheersing, die voor een groot deel op terreur berustte. Waarom Paulus Nero niet aan de kaak stelt. Waarom de Here Jezus Christus juist met nadruk gezegd heeft dat Zijn koninkrijk niet van de wereld is.

De schrijver maakt gelukkig niet de fout alleen maar te wijzen op de onderdrukking van de negers, op Zuid-Afrika. Neen, hij trekt Rusland ook in zijn beschuldiging. En Nederland vanwege het verraad aan de Papea's en Zuid-Molukkers. In zoverre onderscheidt hij zich wel van anderen, die het altijd alleen maar hebben over onrecht in de Westerse wereld.

Het is hart-verwarmend te ontdekken dat er iemand is die tegen alle onrecht is. Dat heeft met knorrigheid niets te maken. Maar dan moet men wel waken om in de strijd tegen het onrecht de Bijbel niet te vergeten, als men orthodox wil blijven.

We moeten ons altijd nog met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpen aan de overheden. De grens geeft de H. Schrift zelf wel aan. Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen. Paulus brief aan Filémon moge de schrijver iets zeggen. Paulus stuurt een weggelopen slaaf terug. Maar hij heeft daarbij wel iets te zeggen. Maar hij erkent de gevestigde orde van toen. Dat is wat anders dan de gevestigde orde als zodanig goed te noemen.

Ik dacht dat de schrijver ook hier weer de kerkelijke organisatie verwisselt met wat de taak van ieder christen is op de plaats, waar God hem gesteld heeft.

■ POLITIEK

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de schrijver tot de stelling komt: „het wil mij voorkomen, dat in beginsel christelijke groepsvorming, ook en met name in politiek opzicht, bezwaarlijk te verdedigen is”. Alleen voor noodgevallen wil hij dat nog aanvaarden.

Maar wat is een noodgeval?

Leven wij niet altijd in nood, sedert de zondeval?

Het gaat niet aan uit het falen van de christelijke organisatie op verschillende punten, te concluderen tot het niet noodzakelijk zijn van die christelijke organisaties, op welk gebied dan ook. Met evenwel veel recht zou men kunnen zeggen: het is niet nodig om een christen te zijn, omdat de christen zo vaak in veel opzichten te kort schiet. De allerheiligste heeft maar een klein begin van de nieuwe gehoorzaamheid en juist omdat dit een gebrek is bij christenen is het niet moeilijk, om dat gebrek natuurlijk ook aan te wijzen bij organisaties van christenen. Ik dacht dat de schrijver hier te gering denkt over de doorwerking van de zonde. In strijd met wat hij elders in zijn boekje juist over de zonde zegt. Hij klaagt zelfs dat het woord „zonde” geruisloos aan het verdwijnen is uit het kerkelijk woordenboek. Hij citeert met instemming ds Overduin als die zegt: „Mensen, er komt niets van terecht, als er geen bekering van hart is”.

Nu, als dat waar is dat er gebrek is aan het rechte zondebesef, dan moet men dat niet geruisloos laten verdwijnen, als men spreekt over christelijke en maatschappelijke organisaties. De heer Ormel is hier kennelijk getrap in de doorbraakargumenten.

„Het grote bezwaar van een partij, die wel christelijk praat, maar niet christelijk handelt is, dat niet alleen kerk en christendom — dat is nog tot daaraantoe — maar ook het Evangelie van Jezus Christus beoordeeld wordt naar de wijze, waarop haar vertegenwoordigers zich gedragen”.

Dat lijkt heel sterk.

Want inderdaad hebben we leesbare brieven van Christus te zijn.

Maar al zou er geen enkele christen meer over zijn, dan valt er nog niets te zeggen tegen de Christus. Gods Naam kan door onze daden gelasterd worden. Ook geprezen. Maar dat neemt de verantwoordelijkheid van een ieder niet weg als hij gesteld wordt voor de vraag: wat dunkt U van de Christus?

Mag de kerk aan politiek doen? Ja, zegt Ormel. De kerk moet aan politiek doen. Maar ik zou toch graag wel eens willen weten op welke wijze? Ik versta daarbij onder „kerk” natuurlijk niet de kerkelijke organisatie, maar de gemeente van onze Here Jezus Christus. En ik zie al al die dominees die dan b.v. 's zondags aan politiek gaan doen. Het is natuurlijk een afschuwelijke gedachte. In de eerste plaats omdat ze dan van weet ik niet wat al verstand moeten hebben — en dat hebben ze niet. Laat de schrijver maar in de leer gaan bij de

wonderde prof. dr K. J. Popma. Maar — wat belangrijker is: de mondigheid van de gemeente wordt erdoor aangetast én de mondigheid van de christen. Er is ook nog zo iets als souvereiniteit in eigen kring, wat de schrijver merkwaardigerwijs een geniale gedachte van Kuyper vindt. In zijn gedachten-gang blijft er van die souvereiniteit in eigen kring niets, maar dan ook helemaal niets over. Van de kerk niet. Van de staat niet. Van de christen niet.

■ EERHERSTEL VOOR DE JEUGD

Gelukkig staan er ook veel goede zaken in dit boek.

Een ervan is dat de schrijver niet meedoet aan de klaagzangen over „die jeugd van tegenwoordig”. Hij prijst de jeugd dat die zich afkeert van de consumptiemaatschappij. Hij wijst duidelijk aan dat de hang naar „de roes” een gevolg is van de uitzichtloosheid en de angst, waarin de jeugd zich bevindt. En dat is natuurlijk niet de schuld van de jeugd, maar van de ouderen. Maar de jeugd heeft ook eigen verantwoordelijkheid tegenover de H. Schrift. Als je die verantwoorde-

lijkheid wegneemt, dan pas je de truc met de structuren toe, waarvan de schrijver weer niets moet hebben.

We moeten het gelukkig ook maar niet van de jeugd hebben, maar we moeten het hebben van het Evangelie van onze Here Jezus Christus, dat ouderen en jongeren weet te winnen.

Weet te winnen om onrecht te verwerpen. Maar ook weet te winnen om onrecht te verdragen. Juist omdat de Heiland ons geleerd heeft het weerloze Lam te volgen. In Zijn voetstappen te treden. En juist door dat Evangelie zal de Here Christus ook steeds weer eigen nieuwe onderdanen weten te verwerven, die weer geloven willen op gezag, (blz. 9) die niet doorgaan onder de terreur van de wetenschap (pag. 10), die in Bertrand Rusell geen leidsman zien (blz. 24), die de vraag om een Réveil met hartstochtelijk „ja” willen beantwoorden, maar dan uit de wetenschap van zonde en vergeving en uit de wetenschap dat we ons niet aan luchtspiegelingen moeten overgeven alsof in deze bedeling het koninkrijk zou komen, maar die in alle eenvoud en oprechtheid weten te bidden om de komst van het koninkrijk en het volbrengen van Gods wil. Hier en nu.

BRIEF

8 (slot)

Beste Evelien,

Tendentieus ?

Je zult zeggen: „Dat gesprek is tendentieus opgesteld. Zóver zou ik nooit durven gaan. Wat heeft trouwens het geval van de zee-man, de homo en het college met mijn vraag te maken?”

Ik geef je direct toe, dat in het gesprek een tendens is gelegd.

Daar ben ik een oudere voor, dat ik consequenties heb gezien van een en ander, en dat ik die onmiddellijk verbonden zie en vervlochten met het ene geval dat een jongere gewoonlijk stelt, en dat hij „op zichzelf” beschouwd wil zien.

Die zegt: „het gaat in mijn geval toch over twee die elkaar echt liefhebben. Dat heeft met ontucht niets te maken.”

Ook niet met wetteloosheid? Ik ben bezig met hetgeen eruit voortvloeit, en zie daarvoor de wetteloosheid scherper, waarvoor de Schrift zo waarschuwt.

Gevaar voor kortsluiting

Het gevaar is voor mij daarbij erg groot, dat ik op distantie kom te staan van jouw geval, hoezeer ik die distantie verfoei! En daar ligt dikwijls de kiem van de kortsluiting tussen jongeren en ouderen.

Want dan gaan jullie peilen, of achter dat oordeel nog wel het hart klopt voor die jongere die zelf zozeer betrokken is bij zijn geval. Of ook, of die oudere nu spreekt uit geloofsovertuiging, dan wel of hij verkleefd is

aan overgeleverde mening, die hij ondersteunt met een inderhaast opgetrommelde tekst uit de bijbel.

Hier ligt voor de ouderen een uiterst gevaarlijk mijnenveld. En ik geloof, dat wij dat eerlijk moeten erkennen en er voortdurend mee rekenen. Het is zonde met heilloze gevolgen en diep verdriet voor beide partijen. Maar moet het bij die kortsluiting blijven?

Moeten we niet over en weer het gesprek voortzetten, al maar voortzetten?

En ook, is hetgeen gezegd is, ondanks deze zonde, niet meer het overwegen waard? Is de jongere zich bewust van de gevaren van individualisme en subjectivisme bij zijn eigen oordeel, als hij de oudere van objectivisme en traditionalisme beticht?

Eerlijkheid

Jij hebt vóór je huwelijk kordaat de beslissing genomen, jullie samenleven uit te stellen. Al kon je de wetteloosheid daarvan niet inzien. Daardoor heb je de band gerespecteerd met je naasten, je omgeving, je broeders en zusters in de Kerk. M.i. naar de bedoeling van de heilige Geest, Die ook je verhouding zuiver heeft gehouden, en je oordeelskracht.

Maar nu eens even consequent gesproken. Als jij het nu eenmaal beslist niet verkeerd zou hebben gevonden, en jullie zouden er samen toe hebben besloten, waarom deze daad dan niet resoluut gesteld zónder de pil? Waartoe haar bedekt te houden? Die pil mag veel bedekken... maar juist zijn tussenkomst openbaart het onzedelijke van de daad.

Onze zonde en Gods heilige Wet

Nu ik deze term gebruik word je misschien kriebelig. En de gebruikelijke voorstelling komt je voor ogen van een soort van veemgericht, zoals dat vroeger in de kerk zou hebben plaatsgevonden, naar aanleiding van een antecipatie op het huwelijk.

Natuurlijk zal daar wel vreemd en vals vuur bij zijn geweest: een gretig Farizees oordeel over twee mensen, die de kerk zo vreselijk „in opspraak hadden gebracht” bij „de wereld”. Als was het de grootste zonde, en als hadden de anderen zich lieleblank te beschouwen van deze en veel ergere.

Maar deze voorstelling is toch wel caricatuur ook.

De bedoeling was duidelijk: de gemeente nam het nauw met haar opdracht van Christus, een licht te zijn op de kandelaar.

Ik heb het eens meegemaakt in een kleine dorpskerk dat wij na zulk een schuldbelijden allen diep beschaamd en geslagen naar huis gingen, ons heel wat schuldiger wetend dan die argeloze verloofden.

H. Amelink - Langerak (Z.H.)

Satans laster

Het is voor de satan zo gemakkelijk de laster van schijnheiligheid te zaaien, waar eerlijk geworsteld wordt om de heiliging van Gods Naam. En die autonome moderne mens, die alleen verantwoordelijk meent te zijn voor eigen forum is zo in alle weten gepokt en gemazeld. Zijn speurende geest houdt nergens halt. Als een havik zweeft hij boven de diepste mysteries en peilt ze tot op de bodem. Als een steekvlam snijdt hij door de dikste muren. En de kerk heeft hij zo door!

Wat weet hij eigenlijk van haar?

Ik vraag mij soms verwonderd af, of de jongeren deze opzet nu zelf niet ontdekken als ze met zulke clichés hun fantasie laten bevolken.

Gesprek ?

Dit was natuurlijk geen gebed.

Het is nauwelijks meer een gesprek.

Het is in feite een brutale toespraak.

Hier plaatst zich een mens met de pretentie van autonomie, naast de „Ik ben, Die Ik ben”, als „ik ben, die ik ben, en ik mag er wezen ook”. Gaat u daar maar zitten en luister naar wat ik te zeggen heb.

Ik vrees, dat hij deze pretentie, desgevraagd, zou motiveren als „modern-christelijke autonomie”, eventueel toegelicht met psychologische, anthropologische, sociologische stellingen.

Het is dan ook in de typisch-wetenschappelijke distantie, dat hij spreekt. Anders dan b.v. Abraham (Gen. 18 : 23 vv), of Mozes (Ex. 32 : 11 vv), of Salomo (1 Kon. 8 : 27 v). Of ook Gods eigen Zoon (Joh. 17 : 1 vv). of ook ... Patton!

Het is de typische dicteertrant van de moderne Nederlandse mens, die in zijn welvaarts- en vrijheidswaan de hoogste culturele wijsheid in pacht heeft. Die weet hoe andere volken, tot in de verste hoeken der aarde, hun zaken dienen te regelen.

Zo wijst hij dan ook de Allerhoogste, de Schepper van hemel en aarde, Zijn plaats aan en Zijn taak, zoals hij die Hem gelieft voor te schrijven. Wij hebben het zo voor u geregeld nu we de toestand overzien. En we delen u mee, wat u moet doen en wat u moet wijzigen. U hebt het zelf wel gezien: uw werk is lang niet zonder fouten en gebreken. En uw liefde, daar hapert ook nogal wat aan.

En u zult uw wetten ook dienen aan te passen aan de eisen van de tijd.

De bijbel op de helling

Vroeger mag u Sodom hebben verwoest, nu zult u het moeten laten leven. Niet om het aantal rechtvaardigen! Het zal te bezien staan, of dat wel rechtvaardigen zijn. Allemaal stille profiteurs van deze exclusivistische samenleving. Nee, om de „goddelozen”! Geef die mannen de ruimte.

U laat voortaan Onan leven. Het kan nu minder ruw gelukkig wat hij deed, maar laat hem zijn gang gaan!

Het volk van Kanaän, dat uw toorn zo opwekte, al eeuwen van tevoren, u laat het vrij!

Die spreukendichter met z'n 5e hoofdstuk b.v.: totaal verouderd.

Jesaja met z'n smalende verwijten in het 3e hoofdstuk aan het adres van die tipelaarsters in Sion: laat hem zwijgen met z'n roddel.

En Christus net zo goed, als hij N.B. Mozes het zwijgen oplegt, die het zo goed voor had met mensen, die hun huwelijk niet langer konden accepteren.

U dient Paulus op het matje te roepen vanwege zijn uitval in Romeinen 1, waarin hij zo is losgebarsten tegen homofielen. Die nemen dat niet langer. En wie zal het hun kwalijk nemen, met name, als het Christenen zijn. Foei, foei! Onze tijd heeft vrij wat meer begrip voor deze verschoppelingen der aarde dan hij: ze dienen volledige vrijheid te hebben voor het uitleven van hun instelling.

Wat diezelfde Paulus zegt in 1 Cor. 6 is een puur-lyrische ontboezeming, die je met een korreltje zout moet nemen. Wij in onze tijd kijken daar heus wel door heen. Wat weet hij ervan. Hij was nog ongetrouwd ook!

Uw Koninkrijk kome ?

Men zegt, dat u haast hebt en verlangt naar de grote toekomst van uw Rijk. Dat u begeert uw wereld met feestgangers te bevolken. Onze economische deskundigen — u neemt het ons niet kwalijk — willen het beslist anders. Uw ijver is al te intens. Wij kunnen die niet bijhouden. Of liever, die willen wij wat matigen. Het tempo nemen wij maar liever zelf in de hand, want wij zijn bang voor de overvloed, die u kunt beschikken, gezien de aard van het begin van ons huwelijk. Wij blokkeren eenvoudig de wegen die u hebt uitgelegd. Wij staken, al willen we natuurlijk volledige doorbetaling van ons loon. Wij willen eerst met vakantie. Zolang wacht u wel even. Een half jaar, een jaar, dat zien we wel.

Niet weggaan, hoor. We komen terug. Maar nu zijn wij aan de beurt. En we nemen de sleutel mee.

Liever de status-quo

Deze typisch-anthropocentrische redeneertrant met de ondertoon van zelfbeklag en Weltschmerz poogt — naar wetenschappelijke methode — het leven stil te leggen om er vat op te krijgen. De voortgang van Gods tijd dient gestopt. Van establishment gesproken!

Hier wordt gepreikt en gelamenteerd om een status-quo, die in de meest penetrante zin van het woord doods en dodelijk is. Hier zet zich de mens met al zijn begeerte breed aan de maaltijd, het galgenmaal wel te verstaan: onder de weelde verdwijnen en verteren de concrete dingen van het leven voor God, als in zwavelzuur: dappere gehoorzaamheid, solide trouw, echt houvast aan Hem en aan elkaar, het wonder van Zijn leiding in onze levensgeschiedenis, Zijn machtige geschenk.

Gods Majesteit

In een sober, nuchter boek: „Wiskunde in wetenschap en dagelijks leven”, 1967, schrijft een Prof. Dr Freudenthal (Utrecht):

„Als bij de bevruchting zaadcel en eicel versmolten zijn, is het nieuwe wezen in al zijn overgeërfde en erfelijke eigenschappen bepaald. In de microscopische kleine cel is een bouwschema uitgestippeld, dat bij elke celdeling gecopieerd wordt, opdat elke cel weet, wat zijn taak in het geheel is. In dit bouwplan zijn alle eigenschappen vastgelegd, die het individu met zijn soortgenoten gemeen heeft, en alle eigenschappen, waarin hij zich onderscheidt: dat ik een mens ben en geen anemoon, geen amoëbe, geen vlinder, geen reptiel, geen kat ben, staat in dat bouwplan, en ook hoe mijn spieren, mijn lever, mijn nieren moeten functioneren, dat ik kan zien en spreken, welke kleur mijn huid, mijn haren en mijn ogen zullen hebben, of ik een man of een vrouw ben, rechts- of linkshandig, of ik kleurenblind ben of suikerziek, kortom, mijn hele geestelijke en lichamelijke gesteldheid”.

De pil

De pil, dè uitvinding van deze eeuw, blokkeert deze wonderbaarlijke schepping van God.

De mens neemt hem in dienst, en roept een halt toe aan de Majesteit van God!

Zo maar? Zo roekeloos?

O nee.

Hij kan praten als de slang in het paradijs.

Toen Eva haar geluk niet meer helemaal in Gods handen vertrouwde, omdat ze groter aspiraties kreeg, wist de slang de grens van Schepper en schepsel evenzo weg te redeneren: „Heeft Hij jullie alle genieting onthouden, jullie ascese opgelegd?” „Nee. Dat niet. We mochten ten volle het geluk. Alleen dienden we af te blijven van wat Hij verbood”. „Maar waarom verbiedt Hij? Toch zeker, omdat Hij jullie de volle belevenis niet gunt van jullie volledig uitgegroeide, spontane, vrije mens-zijn: het in eigen hand te

hebben! Verdraagt zich liefde met een gebod?”

De pil die stom is, praat recht wat krom is. Hij biologeert de fijnste verhouding, om er de driehoek uit weg te wissen.

„Ieder wordt verzocht door zijn eigen begeerte: daardoor wordt hij uit zijn voegen gelicht en weggevoerd. En dan wordt de begeerte bevrucht en baart zonde. En als de zonde voldragen is, baart ze de dood”. (Jac. 1 : 14,15)

Imitatie-geluk

Toen God Israël wilde verlossen uit de greep van diens doods-vijand Farao, en het wilde voeren naar 'n land, vloeiende van melk en honing, het bruidsland van Hem en Zijn volk, gaf Hij aan Zijn gezant Mozes Zijn wonderteken mee als legitimatiebewijs: gemachtigd door Ik-ben-Die-Ik-ben, het grote sein van de uiteindelijke verlossing tot heerlijkheid.

Maar Farao's tovenaars wisten dit teken ter verlossing te fnuiken: ze imiteerden het door aan Farao een copie te leveren.

Dat weet de wereld van nu nog te presteren.

En een vreselijk verwijt van God aan het Israël van later is, dat het aan Zijn Nazireeërs — en we weten heel goed, wie dat zijn in onze nieuwtestamentische tijd — wijn te drinken heeft gegeven.

De pil is een satanische sfinx van verblindende verleidelijkheid. Het lokaas, waarmee de satan zijn medeplichtigen ronselt, het tovenaarswonder, de slang in het paradijs. De echte paradijsvreugde van de spontaneïteit, van de volle overgave van de hárten aan elkáár, wordt afgebonden. De thermometer van elkaars geestelijke harmonie beviest.

De waarde van een mensenleven

Wie zich van de pil bedient, zal de waarde van het wonder van een mensenleven moeten kunnen afwegen tegen de motieven, die hij meent te mogen aanvoeren om dit wonder te verhinderen. — Ik heb, om elk misverstand uit te sluiten, mij bepaald tot de situatie, die jij mij voorlegde, de situatie zonder enige klinische nood. —

Kun jij dat?

Durf je dat?

Is het niet veiliger, aan God over te laten, wat Gods is?

„Zijn Goddelijke macht heeft ons alles geschonken wat strekt tot het leven in eerbiedige wandel voor Hem, doordat wij Hem kennen, Die ons geroepen heeft tot Zijn glorie en kracht.” In deze macht heeft Hij ons Zijn kostbare en geweldige beloften geschonken, opdat jullie je daardoor deelgenoten zoudt betonen aan de Goddelijke natuur,²⁾ ontsnappend aan het verderf, dat door de zinnelust in de wereld huist.” (2 Pt. 1 : 3, 4)

¹⁾ Zijn volhardende liefde.

²⁾ Zijn onfeilbaar „ingesteld-zijn” op wat goed en heilig is.

KAMPEN

D. J. BUWALDA

De redactie ontving een speciaal nummer van „Wapenveld” (maandblad reünistenvereniging van de Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato) gewijd aan problemen i.v.m. het thema „leven en dood”. Het bevat interessante en zeer lezenswaardige artikelen over dit thema i.v.m. het moderne levensgevoel, de historische ontwikkeling van onze cultuur, de wetenschappen, euthanasie, de bijbel en het pastoraat. Besteladres: Arthur van Schendelplein 63, Delft.

DE BLIJDE LACH

n.a.v. Godfried Bomans

„De man met de witte das”

Het tweede menselijke aspect van Godfried Bomans, dat het noemen bijzonder waard mag heten, is zijn humor. Ditmaal zonder aanhalingstekens — omdat getracht wordt dit aspect te benaderen zonder die oppervlakkigheid, welke de humoristische Bomans tot een lolbroek zou maken. Want Bomans leefde van grapjes, zeker. Maar hij was geen goedkope grappenmaker!

Het is waar dat een oppervlakkig televisie-staarder van de ene lach in de andere viel, wanneer GB een forum leidde. Hij wist de dingen zo elegant, zo ontwapenend-ernstig en dan tegelijk zo chirurgisch-ontledend te zeggen, dat je grootste en eerste emotie de lach voortbracht; de lach, die moest volgen uit de confrontatie van de uiterlijke schijn met de ware inhoud. Wanneer uw kind een geschenk ontvangt, gewikkeld in feestverpakking met een lintje en een bloemetje, dan is dat pakje al het plezier van het bezit waard. Maar dan vraagt de tweede vreugde om zijn beurt: de inhoud. Is de emballage met zachte hand weggenomen, dan volgt de lach om de inhoud: of die meevalt of tegenvalt. En wanneer op sinterklaas een dode muis uit een byouteriedoesje rolt, is de lach zo'n avond niet meer van de lucht.

Zo wordt op deze aardbodem veel gelachen. Gelachen: wanneer de spanning tussen schijn en wezen wordt verbroken. Wanneer het masker valt. Onze tijd wenst de waarheid, de naakte waarheid en niets dan de waarheid. Krijgt onze tijd zijn zin, dan valt de laatste sluier van de dingen af en lachen we ons slap om elke zaak, die „niets meer om het lijf” blijkt te hebben. Die lach is niet altijd een blijde lach. Het is vaak een hard gelach: weer een illusie minder, weer een heiligdommetje vernield, weer met iets moois afgerekend.

Ook die lach heeft GB vaak opgeroepen. Hij heeft talloze heilige huisjes afgebroken — op een ernstig naïeve wijze; zodat je er van beefde, wanneer de lach je in de steek liet.

Maar GB deed heel wat meer dan dit. Hij was geen sloper, die tot vreugde van de straatjeugd schone gevels in puin sloeg. GB zou niets vernielen om het vernielen zelf. GB schonk er iets beters voor in de plaats wanneer hij iets minders opruimde. Juist in deze positieve actie bleek GB allerminst een vernieuwer — eerder een restaurateur te zijn; want innerlijk was GB een conservatief en behoedzaam beheerder van eeuwenoude zedelijke en religieuze waarden. De strenge vader en de vrome moeder hebben hun zoon gestempeld. Wat GB van zijn vader deed verschillen was: dat „aan zijn vader het vermogen tot betrekkelijk zien, de plotselinge relativiserende en daardoor bevrijdende glimlach, onthouden was”. Nu — dit vermogen was in dubbele mate aan GB geschonken. Vanwege dit vermogen zag hij door de dingen heen; zag hij door de façade het schone kunstwerk; zag hij door het schone masker de afzichtelijke speler, als het moest.

Hij zag de „persoon”. En, zoals hij zegt, het woord „persoon” komt van de gemaskerde griekse toneelkunst. Van die toneelspeler klonk de stem (sonare) door (per) het masker heen. Welnu, een oppervlakkig mens beluistert alleen de rollen van een toneelstuk — een begripdenker beluistert achter die rollen, achter onze maskers, de mensen zelf, zoals we ons — met vreugd of met moeite — bij onze rollen aanpassen.

Die ontmaskering geeft een aparte vreugde aan de meedenker. Het herkennen van de medemens in zijn medemenselijk denken, voelen, reageren, is een geschenk — vaak door GB mogelijk gemaakt. Dit soort ontmaskering ligt op gans ander niveau dan het stuk gooien van heilige huisjes. Daarom heeft GB, naast zijn grote populariteit, ook bewondering geogst op impopulaire niveau's.

Wat is eigenlijk „humor”? Het woord is vrij onbestemd, stamt van de tijd, waarin men gevoelstoestanden uit de „lichaamsvochten” meende te destilleren. Het woord humor is dan ook niet meer dan een kreet, een vluchtheuvel. Raadpleegt u echter een woordenboek, dan merkt u dat humor zowel met luim als met ernst te maken heeft. Achter de humor, onder de humor, schuilt de ernst. Alleen ernstige mensen maken grapjes, zeggen „gekke dingen”. GB was geen lolbroek maar een ernstig mens. En om zijn ernst niet te devalueren door open doekjes en applaus, door populaire beduimeling en sentimentele instemming, camoufleerde hij zijn ernst met... grapjes.

Ja, want de meeste grapjes zijn afleidingsmanoeuvres. Er zijn, voor mensen met een gezond functionerend gevoelsleven als GB, talloze momenten geweest, waarop hij aan de rand kwam van wat ons gevoel verwerken kan. Dan resonneert onze klankbodem niet meer — maar dreigt te scheuren. Dan zwijgt de mens, wil hij niet in tranen uitbarsten omdat zijn gevoelens hem de baas worden. Of — als hij niet mag zwijgen — dan leidt hij de aandacht af en herstelt zijn emotie door een grapje. De massa hoort alleen het grapje en lacht zich slap. De enkeling hoort geen grapje maar bevindt zich mede op de balans van vreugde en verdriet, in de smeltkroes der herkenning, der eenwording.

Ons westerse mens-beeld duldt geen tranen. Althans niet van mannen; vrouwen, voorzover ze niet van Kenau afstammen, daargelaten. Dat is misschien jammer. Dat is misschien ongezond. Dat geeft misschien wel frustraties, neurosen en ergere dingen — die voorkomen zouden zijn bij een gezond ontplooid gevoelsleven. Maar hoe dan ook — onze gevoelens behoren te worden beheerst. Zegt onze tijd.

Dat zegt de Bijbel allerminst. Die spreekt van tranen onder het klagen. Van een „bed, doorweekt van tranen”. Die spreekt van een gebed met opgeheven handen, van bukken, van knielen, of zich in het stof werpen... jawel. Van opspringen in vreugde, van jubelen, van reidansen, van elkaar om de hals vallen van vreugde.

Onze theologen namen ons in bescherming. Ze maakten het smoesje van de „licht ontvlambare oosterling”, die dan als een onderontwikkeld wezen werd gezien. Met voorbijzien van Calvijn, die in de kerk knielbanken wenste, die de jonge kinderen vanaf hun „eerste-communie-leeftijd” aan het avondmaal wenste en een gezongen kyrie tussen de coupletten van de berijmde wet — hebben onze vrijgestelde ambtsdragers en verdere theologen ons volk opgevoed in de „harde lijn”: geen ruimte voor knielbanken in onze kerken, geen gemeenschappelijk kyrie in onze liturgie, geen plaats voor kinderen aan de heilige dis. Bij de opvoeding: ferme jongens, stoere knapen en geen flauwekul.

Liever de harde lijn van de engelse opvoeding: waar jongens uit gegoede standen van hun twaalfde jaar af (of eerder...) aan

de gezinsbescherming worden onttrokken en overgeplaatst naar een strenge kostschool... om later hard te zijn in de politiek.

Liever de harde lijn van de Amerikaanse opvoeding: waar moeders haar zoons leren zich te handhaven ten koste van vrienden, en zich naar voren te dringen tussen klasgenoten... om later keiharde zakenmensen te zijn.

GB is opgevoed in de harde lijn: een strenge vader, die geen woord te veel aan zijn kinderen verspilde; een moeder die — behalve vroom, gelovig en onderdanig te zijn — verder in het hele stuk niet voorkomt.

En — ziet en aanschouwt het wonder van Gods genade — GB is er niet aan kapot gegaan. Zijn eerlijke dialogen met zijn zuster en broer in de kloosters van Maastricht en Zundert — u hebt ze gevolgd voor de t.v. en anders koopt u het boek „Van dichtbij gezien” — tonen aan dat deze harde, zonloze jeugd soms, soms, nog schone vruchten kan geven. Och, wanneer zelfs op de mesthoop nog mooie bloemen kunnen bloeien, waarom dan niet in de schaduw? De rododendron en de azalea mollis vragen gewoon om schaduw; toch bloeien ze welig en geuren bedwelmend.

Die bevrijdende lach. Wat is die zeldzaam onder ons geworden. De grol, de cynische gein worden geduld. Maar de blijde lach van Gods kinderen, de verwondering om het zijn, is een zeldzaam verschijnsel in het stugge Nederland, in het klimaat van onze door strijd vaak verzuurde kerken. Kinderen des lichts lopen met gezichten als van oorwurmen elkaar voorbij; zeggen onuitsprekelijke dingen in een onbruikbare en onbegrepen taal; nemen vaak meer licht op dan ze afgeven.

Wanneer wij christenmensen iets van onze RK broeder Bomans willen leren — laat het dan de blijde lach zijn. De lach van de verwondering, de lach van de bevrijding, de lach van de herkenning, de lach van de dankbaarheid, de lach van het kind, de lach om onze gewichtigheid, de lach om onszelf. Niet de krampachtige toestand „onder de paraplu der vaste waarden” zal ons vrij maken — maar wel de blijde dagelijkse omgang met God. Het wandelen met de Heere Christus maakt ons pas blij.

Tenslotte twee opmerkingen over Bomans. De eerste is zijn kreet: „voor mij is het hoogste de man, die niets te zeggen heeft en het dan zegt”. Vorstelijke vondst. Een bekend redenaar van oude stempel leerde deze drie punten voor een nette toespraak: ga staan — zeg wat je te zeggen hebt — en ga zitten. (De meeste mensen zijn in het tweede punt blijven steken). Maar deze leer is onbenullig, vergeleken bij Bomans' recept.

De tweede opmerking, van gans ander niveau, vond ik in een ingezonden brief in het AH-NRC. Bij een klein jubileum had een der sprekers tegen Bomans gezegd: hij „hoopte dat GB nooit in zwaarwichtige ernst zou vervallen, maar altijd de humoristische schrijver blijven”. Bij de beantwoording moet GB deze geachte spreker aldus hebben onderwezen:

„Niets is zo ernstig als juist de humor. Men moet in het leven door veel strijd en leed zijn gegaan om de humor te kunnen bereiken. Want de humor is het litteken van de wond”.

Al zou GB maar ééns in zijn leven achter zijn masker hebben laten kijken, bewust of onbewust de naakte waarheid hebben losgelaten, dan is het hier geweest. Hier was geen grapje bij. Hier was GB volmaakt eerlijk.

Maar wie dat niet doorzien heeft vond het toch weer een leuke anecdote.

D. W. L. Milo - Vierhouten

Leven en dood

6

in
de
natuur

„De rechtvaardige kent het leven zijner beesten”
Spreuken 12:10

Onder bovenvermelde titel zou men allerlei roerende en tot de verbeelding sprekende verhalen kunnen doen over dierenvreugd en -leed. Dat hierin sentiment en waarheidsgetrouwheid wel eens overhoop liggen, mag duidelijk zijn. Een dergelijk dierepos wordt dit artikel dus niet.

Getracht zal worden enkele bijbelse gegevens te bezien tegen de achtergrond van onze huidige biologische kennis.

A. Laat ik daarom beginnen met het, summier, parafaseren van enkele gedeelten uit de Bijbel die mogelijk van betekenis kunnen zijn.

In het scheppingsverhaal wordt ons meegedeeld dat God de aarde levende wezens, vee, kruipend en wild gedierte deed voortbrengen en dat alles naar hun aard (Gen. 1:24).

Ik heb dat 'aard' altijd opgevat in de zin van 'soortspecifiek', d.w.z. een leeuw is een leeuw met imposante manen, een katachtige gang en een roofdiergebit plus bijbehorend gedrag; ook een jakhals zou zich, naar zijn aard, niet tevreden stellen met een bosje randsjes.

Dit blijkt echter moeilijk te rijmen met de verzen 29, 30. Nauwkeuriger lezen van dit bijbelgedeelte (Gen. 1-3) roept het beeld op van een vruchtenetende, niet werkende, voor Gods plezier levende mens, terwijl de dierenwereld bestond uit vredige, grazende individuen.

Nergens lezen we dat de mens het 'heersen over de dieren' (Gen. 1:28) heeft opgevat in de consumptieve zin.

Men zou zelfs de indruk kunnen krijgen dat allerlei „onplezierige” groeisels zoals doornen en distlen totaal ontbraken. (Gen. 3:17)

Na en met de zondeval verandert de plaats van de mens in de schepping fundamenteel. De mens wordt een hardwerkende, brood-etende landbouwer en al snel schaapherder. (Gen. 4:2) Toch wordt pas na de zondvloed de dierenwereld als voedselbron voor de mens 'vrijgegeven' (Gen. 9:3). In de er tussentijdse tijd werden dieren slechts gedood om geofferd te worden.

Wanneer we het Oude Testament (o.a. de wetgeving) verder doorlezen, speciaal wat betreft de verhouding van de mens tot de hem omringende natuur, krijgt dit 'vrijgeven' wel een heel aparte dimensie.

Te wijzen valt hier b.v. op de scheiding tussen reine en onreine dieren (Lev. 11), de wetten aangaande de bebouwing van het land (Lev. 25) en tenslotte zelfs de oorlogswetgeving (Deut. 20), waar met zoveel woorden de tactiek van de verschroeide aarde wordt verboden.

In de Psalmen en in Job komen we onder de indruk van de eerbied die de dichters hebben voor het geschapene en Salomo zou ik gerust de eerste veldbioloog willen noemen, met alle respect voor zijn overige activiteiten.

De oudtestamentische mens voelde zich naar mijn idee door z'n werk en door de wet Gods nauw betrokken bij de hem omringende werkelijkheid. Geheel in tegenstelling met de hem omringende volken zag hij de natuur, of een gedeelte daarvan, niet zelf als God of

goddelijk, maar wel als door God gegeven en bestuurd.

Hij wist zich op deze aarde rentmeester, hovenier in de gaarde van de Heer en dat had (en heeft ook nu nog!) consequenties voor de omgang met deze aarde.

In het Nieuwe Testament staat veeleer herschepping dan schepping centraal, maar wanneer we b.v. letten op de beelden die Jezus gebruikt om zijn koninkrijk te verduidelijken, dan vinden we daarin dezelfde trekken terug als in het Oude Testament. Veel van de Oudtestamentische wetgeving is door Christus volmaakt, maar principieel is aan ons rentmeesterschap niets veranderd.

We leren uit de Bijbel dat alle leven eerbied verdient en dat de mens temidden van al wat leeft een zeer speciale positie heeft gekregen: niet als heerster, maar als beheerder.

J. J. Boersema werd in 1947 geboren.

Hij studeert biologie

aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

B. Zoals het woord al zegt, is de biologie de wetenschap van het leven. Toch speelt de dood een zeer duidelijke rol, nog afgezien van de logische gedachte dat spreken over leven pas zin heeft als zoiets als het tegendeel, de dood, bestaat.

De volgende facetten zijn van belang:

In de eerste plaats gaat bij alle organismen, planten en dieren, leven steeds gepaard met sterven en wel in die zin dat steeds cellen afsterven en vervangen worden. Zonder dood is groei onmogelijk. Dode delen maken in veel gevallen zelfs nog jarenlang deel uit van het totale organisme. In een wereld zonder deze vorm van dood zou alles stilstaan, zou niets meer functioneren. Halfrijpe druiven zouden altijd halfrijpe druiven blijven, vogels zouden geen eieren meer leggen enz., kortom, een situatie die, voor mij althans, onvoorstelbaar is.

In de tweede plaats kan men het verschijnsel ouder worden en ouderdom waarnemen. Hierbij sterven cellen af, terwijl ze niet vervangen worden. Organen gaan slechter functioneren enz. Het is een gestaag sterven, waarbij de definitieve dood niet zozeer een breekpunt als wel een logisch gevolg is. Hoewel dit proces vaak met ziekte gepaard gaat, kan men het toch apart bekijken, vooral omdat het de totaliteit van alle organismen betreft en als zodanig een unieke plaats inneemt.

Groei, ouder worden en sterven gaan geleidelijk in elkaar over, het zijn fasen in de kringloop van het leven.

In de derde plaats bestaat er een vroegtijdige, 'onnatuurlijke' dood, die toch als verschijnsel weer helemaal past in het biologisch evenwicht. Hieronder valt b.v. vraat van dieren aan planten waardoor zelfs bomen kunnen doodgaan.

Het doden van een prooi door een roofdier, een koe door een mens.

De derde vorm betreft dus altijd het hele organisme, terwijl de reden tot doden voornamelijk gelegen is in de noodzaak van voed-

selverwerving. Zo ontstaan de bekende voedselketens. De mens heeft hier nog aan toegevoegd het doden van zijn soortgenoten (op kleine schaal moord, op grote schaal oorlog genaamd), iets wat in de dierenwereld door speciale gedragsmechanismen slechts zelden voorkomt.

C. Samenvattend kunnen we zeggen dat in de natuur leven en dood voortdurend alterneren (elkaar afwisselen). Dat we desondanks toch steeds met leven te maken hebben, hangt samen met de visie van de bioloog op de dieren- en plantenwereld. Hij stelt hierbij steeds het belang van de soort boven dat van het individu, het exemplaar.

In de regel gaat de interesse niet uit naar zeldzaamheden als een kanariepietje met één poot, maar veeleer probeert men de plaats en functie van een diersoort in het totale natuurlijke systeem te begrijpen. Dit is ook het belangrijkste verschilpunt tussen dierenbescherming en het sterven naar natuurbeheer. Zeker, ook ik vind het schandalig dat mensen, wanneer ze op vakantie gaan, hun hondje opsluiten of in de Flevopolder neerzetten, maar ik ben meer getroffen door het langzaam achteruitgaan van de buizerdstand, omdat daaruit blijkt dat er iets grondig mis is met het natuurlijke evenwicht.

Een bioloog zal dus zeker in zijn wetenschappelijk werk dingen doen die, hoewel ze schadelijk kunnen zijn voor een individu, ten voordeel zijn van de soort. Zelfs iemand die een plantenbakje uitdunt, gaat van dit principe uit. Waar mogelijk moet je een zo gunstig mogelijke verhouding vinden tussen het soortbelang en het individuele belang.

Indien we naar dieren kijken, kunnen we eveneens enerzijds gedrag zien dat gericht is op zelfbehoud (voedsel zoeken, aanval, vlucht), terwijl anderzijds bepaalde gedragspatronen pas begrepen kunnen worden, wanneer we letten op de soort als geheel (veel sociaal gedrag). Tussen deze twee tendenzen dient een goed uitgebalanceerd evenwicht te bestaan, anders verdwijnt de soort onherroepelijk. Talrijke onderzoekers hebben dit voor diverse diersoorten onderzocht.

D. Hoe kan deze biologische kennis ons verder helpen bij het overdenken van de aan de orde gestelde problematiek?

Sterven als noodzaak tot leven, zoals onder B. omschreven is, moeten we als inherent aan deze wereld beschouwen. Deze vorm van doodgaan moet er voor de zondvloed al geweest zijn en zal er op de nieuwe aarde ook nog wel zijn. Uit de spaarzame beelden over het nieuwe Jeruzalem in de Bijbel blijkt nergens dat we ons de nieuwe aarde als iets zweverig geestelijks moeten voorstellen.

Zoals we gezien hebben, hangen groei en ouder worden nauw met elkaar samen. Eeuwige jeugd betekent in feite stilstand, dood. Ik heb mij vroeger in de kerk, wanneer dominees preekten over de nieuwe aarde en daarbij een wereld zonder lammen, blinden en doofstommen opriepen, altijd afgevraagd of mijn als baby gestorven broertje later ook zo groot zou zijn dat ik ermee kon spelen; want met je broertje spelen leek me toch wel fijner dan met al die zussen hier.

Onbewust was met deze gedachte het probleem gesteld of leven mogelijk is zonder ouder worden. Een vraag die met onze (aardse) maatstaven moeilijk bevestigend beantwoord kan worden.

Een volgend punt is de dood als einde van een individu of exemplaar. Hier hebben wij als mensen moeite mee. Bepalend is hier de waarde die wij toekennen aan het leven van één mens, één individu. In de menselijke samenleving is het handelen niet op het behoud van de soort mens gericht, maar in de eerste plaats op de individu. Wij zullen in tijden van hongersnood het schaarser wordende voedsel gelijkmatig verdelen, zodat we uiteindelijk allemaal zoveel te kort komen dat we sterven. In de dierenwereld blijft bij voedselschaarste de sterkste in leven doordat hij het

J. J. Boersema - Groningen

meeste bijeen weet te scharrelen. Onze ethiek is er (terecht) op gebaseerd dat ieder mensleven even waardevol is en in crisissituaties bescherming en hulp verdient.

Daarentegen kan de dood in de dieren- en plantenwereld wel losgezien worden van de exemplaren en daarom in directe relatie met het continue leven.

Van dit einde van ieder individu is in de Bijbel pas na de zondeval sprake. Dit geldt zowel voor dieren als planten. Ook de wijze van voedselverwerving wijst in dit richting: Het eten van vruchten tast de boom niet aan noch begrazing de plant.

Evenzo roepen de gedeelten in de Bijbel die iets zeggen over de nieuwe hemel en de nieuwe aarde een beeld op waarin deze dood niet meer past. Paradijs en nieuwe aarde liggen ook hier in elkaars verlende. Niet alleen de mens, maar ook de dierenwereld zal onherkenbaar veranderen (vgl. Jes. 11 en 32). In dit licht gezien krijgt het 'naar hun aard' (Gen. 1:24) wel een heel speciale betekenis.

Tot slot nog de volgende samenvattende opmerkingen:

Uit de Bijbel krijgen wij de indruk dat in een niet-zondige wereld (paradijs en nieuwe aarde) zowel de dieren als de mensen vegetariërs zijn, en dat de dood van individuen niet voorkomt. Vooral dit laatste is voor onze (al of niet biologisch beïnvloede) begrippen moeilijk voorstelbaar.

Na de zondeval staat de schuldige mens in een fundamenteel veranderde wereld. Zijn houding is het best te typeren met die van rentmeester, een visie die grote consequenties kan hebben voor de problemen rond de milieuhygiëne. Ook daar is in geding onze relatie tot alles wat leeft (of door ons toedoen nauwelijks meer leeft). Dat de mens in de schepping, ook na de zondeval, een speciale positie inneemt, betekent niet dat hij naar willekeur over haar mag heersen alsof het allemaal voor hem was (Psalm 24).

De begrippen zonde en dood zijn voor een christen onlosmakelijk verbonden met het geloof in Christus, Zijn lijden en onze verlossing. Dit zijn geen biologische categorieën. Anderen zullen er hier in dit blad nader op ingaan. Het geloof in de levendmakende kracht van Christus' woord heeft wel consequenties voor een visie op de schepping al zijn die voor ons nog niet alle even duidelijk.

RECTIFICATIE

In het door mij geschreven 5e artikel in de serie „Leven en dood” zijn enkele storende zetfouten gesloten.

Op pag. 315, laatste kolom vanaf de 13e regel dient het volgende gelezen te worden: Maar de nadruk, die deze opdracht tot afsterven ten dienste van hen, die na ons komen krijgt, dient te worden vooraf gegaan door het benadrukken van de opdracht die we hebben ten opzichte van onze medemens bij ons leven.

In de één na laatste zin is het woordje *niet* weggevallen. Er had moeten staan: Het trekken van eventuele conclusies laat ik over aan de lezer, die het daarmee *niet* gemakkelijk zal hebben.

INGEZONDEN

Een pleidooi voor Willem de Mérode

Opbouw van 24 december 1971 publiceerde een bespreking van mijn boek „Het leven van Willem de Mérode”. Ik ben erkentelijk voor de waarderende woorden van de recensent, de heer Booi, heb hier en daar wel enige kritiek op zijn kritiek, maar ga daar toch niet op in. Een auteur moet een recensent zijn mening gunnen en zich n.a.v. kritische opmerkingen niet in een polemiek storten. Ik heb overigens met plezier gemerkt dat de waardering van de recensent uitstak boven zijn kritiek en ik heb er alle begrip voor dat men nu eenmaal wat meer ruimte nodig heeft om het negatieve onder woorden te brengen dan het positieve.

Dat ik toch reageer komt door enkele zinnen aan het eind van de recensie: „Maar het is wel wat overdreven om De Mérode „de belangrijkste protestantse dichter van de eerste

de vlucht

*Dien Gij besloot te zoeken,
Hij ontkomt U niet,
Al kruipt hij in de hoeken
Van moeite en verdriet.*

*Gij weet hem wel te vinden
In arbeids schuur,
Waar hij zich als een linde-
blad drukt aan den muur.*

*En mocht hij zich verschuilen
In liefde en plicht,
Een kever in rozentuil
Tusschen schaduw en licht,*

*Gij schudt hem uit de bloemen
Met teedre spot,
Tot hij U zal noemen:
Mijn Heer en mijn God!*

WILLEM DE MÉRODE

helpt van deze eeuw” te noemen, zoals Werkman doet (p. 11). Dan vergeten we dichters als Gossaert, Nijhoff en Achterberg.”

In deze zinnen wordt niet zozeer de biografie als wel De Mérode gediskwalificeerd; hierin ligt de reden van mijn reactie. Ook nog in een andere zin: „Veel gedichten zullen ons niet meer aanspreken, maar in ieder geval zijn er een aantal van blijvende waarde...”. De Mérode krijgt hier dus „een aantal” verzen toegeschoven met een voldoende cijfer. „Veel gedichten” zijn voor de huidige maatstaven onder de maat.

Ik ben de eerste die de recensent kan toestemmen dat De Mérode te veel publiceerde. Zijn werk vertoont zwakke en zeer zwakke plekken. Maar om hem slechts „een aantal” (d.w.z. weinige, want de woorden staan tegenover „veel”) goede gedichten te gunnen, dat vind ik een onbillijke diskwalificatie van de dichter die ik inderdaad beschouw als de belangrijkste protestantse dichter van de eerste helft van deze eeuw, niet in het minst omdat hij in zijn poëzie problemen verwerkte die van onze tijd zijn.

Da't wil niet zeggen dat hij op het eerste plan stond (hoewel b.v. Hoornik hem daar bewust neerzette). Ook ik vind dichters als Nijhoff en Achterberg groter. Maar zij passen m.i. niet in de rij van **protestantse** dichters.

Nijhoff was aangeraakt door de religie, maar zijn vage religiositeit was nog wat anders dan het bewuste protestante denken. Achterberg is, vooral wat zijn woordkeus betreft, sterk beïnvloed door het christendom en daarom heb ik hem in het laatste hoofdstuk van mijn boek ook samen met De Mérode in een rijtje namen gezet. Maar hem te plaatsen in de rij van bewust belijdende, bijbelgetrouwe christelijke dichters, dat gaat me veel te ver. Hij blijft daar ver vandaan als hij op wanhopige, vaag-metafysische wijze zijn dode geliefde door het woord tot leven probeert te brengen.

Ik zie bij Nijhoff en Achterberg de beïnvloeding door de religie; ik zie bij De Mérode de integratie van het waarachtig-christen-zijn in zijn poëzie. In dat opzicht is hij de grootste geweest. Hij heeft de christelijke literatuur bevrijd uit het kader van lieve-versje-maken, waarin de officiële kritiek haar steeds plaatste. Ook Ten Braak, die weinig goeds kon horen uit domineesland, moest het vakmanschap van De Mérode erkennen.

Gossaerts werk lijkt me te klein van omvang om hem belangrijker te achten dan De Mérode. De Mérode kon dichten in vele toonaarden. Gossaert kon het alleen met zijn bezielde retoriek. Knap, maar besperkt.

Dat is natuurlijk slechts een mening van mij, die ieder kan aanvechten. Maar daarvoor moet men zich dan wel met overgave verdiepen hebben in het werk van De Mérode.

Na zijn (overigens knappe) Gossaert- en Boutensnavolgingen vond hij al gauw zijn eigen toon en schreef gedichten die in je blijven naschrijven, omdat hij er zijn erotische problematiek zo direkt in uitte. Meteen al in de eerste bundel:

„Liefde, is er geen ander pad,
dan door leed tot u te komen?
Hebt gij nooit een hart tot u genomen,
dat zijn bitterheid nog niet geleden had?”

Ook de tweede bundel heeft uitstekende poëzie, zoals de m.i. niet overtroffen wanhoopsdialoog met Christus: Dialogue Mystique.

De derde bundel „Het kostbaar bloed” is een kernboek in zijn oeuvre, met verzen als het prachtige „Venezia” en het wanhopige „Waanzin”:

„Blindelings tast ik langs de wereldwand
en stoot mijzelf gelijk een vaas
aan scherven.”

Daar staat dan weer tegenover het geluksgedicht „In den avond:

„En dan ga ik met al mijn leed
de schemerende avond binnen,
en alle waanzin van beminnen
valt van mij als een lastig kleed.”

Nu ik bezig ben in De Mérode's werk te bladeren kom ik voor de zoveelste keer onder de indruk van zijn lyrische kracht en kan ik het moeilijk verkroppen dat hij bij de dichters wordt bijgezet met slechts „en aantal” goede verzen.

Ik kan natuurlijk niet blijven citeren, maar wil toch nog even wijzen op de vele pregnante kwatrijnen (vooral op de bundel „De Rozenhof” die in de gevangenis is ontstaan) en op de barokke kracht van het grote gedicht „Ganymedes”: een hooglied op de knapenliefde (hoe men daar op zichzelf ook over moge denken, poëtisch staat het gedicht hoog). Ook een vers als „Veni Creator”, dat ik zelf nog maar kort geleden heb leren waarderen, is een stuk barok op de goede plaats: „Hoor, hoe wij uit de chaos tot u wenen. / Kom!”

De beide bundels met Chinese poëzie vertonen invloed van vreemde culturen, zo goed verwerkt, dat critici als Vestdijk en Ter Braak er enthousiast over waren, evenals over zijn laatste bundels.

Ik heb hier en daar een hap en een snap genomen. Het is echter beter dat de liefhebber van poëzie de gedichten zelf leest. Ze zijn nog te krijgen in de antikwadraten van De Slegte, waar het restant van de tweede druk van de dikke bloemlezing uit zijn werk verkocht wordt voor zeer gereduceerde prijs. De bundel is te dik en te duur gebleken voor kunstminnend Nederland, een slecht land om poëzie te verkopen! Ik hoop in de toekomst samen met Jaap Oosterhuis nog eens een veel kleinere verzameling van zijn allerbeste gedichten samen te stellen.

De Mérode's werk mist in het algemeen het harde van de na-oorlogse jaren. De lyriek heeft zelfmoord gepleegd. Daar komt bij dat Nederland ontkerstend is geraakt. Hiermee zijn, dacht ik, de voornaamste redenen genoemd waarom het werk van De Mérode uit de gratie is geraakt. Maar ik ben ervan overtuigd dat iemand die zich erin verdiept, in zijn gedichten een stem moet horen die ontroert.

Een paar jaar geleden was ik op bezoek bij Wilma Vermaat in Beekbergen. Ze las me verontwaardigd een stuk over De Mérode voor uit de Apeldoornse Courant, waarin gezegd werd, dat hij ons enkele goede verzen had nagelaten. Ik wil niet zeggen dat de heer Booi hetzelfde beweert, maar hij gaat toch in die richting. De Mérode verdient, zeker uit onze kring, meer waardering! Daar wilde ik voor pleiten. Ik voel me overigens in goed gezelschap bij critici als Heeroma, Van Duinkerken, Engelman, Vestdijk, Meertens. En gelukkig zijn er ook tegenwoordig jongere critici die De Mérode herontdekken. Ik denk aan Jan F. de Zanger en aan Wim Hazeu, die zelfs vindt dat De Mérode in verschillende gedichten Achterberg evenaarde.

Nog eens: er is veel kaf onder het merodiaanse koren. Maar Rijnsdorp heeft gezegd (en hij niet alleen) dat men een dichter uiteindelijk moet beoordelen naar het goede dat hij schreef, niet naar het kwalitatief slechte. En bij De Mérode is niet alleen het goede veel, maar ook het vele goed.

Zutphen,
Prins Bernhardlaan 17

Hans Werkman

**DIA-AVOND OVER HET ZENDINGSWERK
IN ZUID-AFRIKA**

Op maandag 24 januari a.s. hoopt de heer H. v. d. Kooy uit Delft een nieuwe serie dia's te vertonen over het werk van ds R. Keesenberg, zendeling in Zuid-Afrika. De heer v. d. Kooy heeft van nabij de arbeid van ds K. en zijn vrouw gadeslagen en is vol lof over de wijze waarop deze arbeid wordt aangepakt. Hij hoopt op een goede opkomst en belangstelling van die kerken, die de zendingarbeid steunen.

We beginnen om half acht in het gebouw van de gereformeerde kerk aan de Hoogstraat te Leerdam. Allen hartelijk welkom.

God verblijdde ons door de geboorte van een dochter.

Wij noemen haar

EVERDINA JANET
(Eveline)

L. Eland

E. M. C. H. Eland-Harwig

Vlaardingen, 10 januari 1972
Bonnweg 49 (m.i.v. 12-1-'72)

IJSSELMUIDEN

Chr. Nat. School voor basisonderwijs,
Zandbergstraat 1.

Het bestuur vraagt per 1 augustus a.s.
voor het eerste leerjaar een

ONDERWIJZERES

van pos. Chr. beginselen.

Zij, die dit jaar voor het onderwijzers-
diploma hopen te slagen kunnen mee-
solliciteren.

Inlichtingen bij en brieven aan T. v. d. Veen
(hfd. d. sch.), Zandbergstraat 34, IJsselmuiden.
Telef. 05202-5505 (huis) of 5285 (school).

Wij zoeken voor onze in UTRECHT
studerende zoon

een geschikte kamer

Liefst per 1 maart.

J. R. de Haan,
Christoffelkruid 24, Rotterdam-14, tel. 010-214854

**Gedipl. kraamverzorgster
kan helpen**

Februari, maart en na augustus.

Brieven onder nr. 221 bureau „Opbouw”, Slot-
laan 220, Zeist.

Vakantie.

naar de Veluwe!!!!

Er staan voor U diverse Bungalow's
klaar, 2, 4, 6, 8 persoons in ver-
schillende prijsklasse.

Nog vrij tot 1 juli en na 29 juli.

Folder en prijslijst wordt U op aan-
vraag toegezonden.

Eigen verwarmd kinderzwembad.

Wasserette.

CAMPING EN BUNGALOWPARK

„Ackeroate”

Harremaatweg 26 - Voorthuizen - Tel. 03429-1274

Ons vakantie reisplan 1972

OOSTENRIJK

We gaan weer **kamperen in de alpen**. De boerderij van de familie Flatz in het Bregenzerwald zal opnieuw het centrum zijn voor een onvergetelijke vakantie.

Vertrek 17 juli. Duur tien dagen. Prijs 300 gulden (all in).

Bij voldoende deelname zal er ook een hotelreis geplanned worden.
Vertrek 3 juli.

Aanmelden bij de reis/kampeerder J. Wijnsma,
Langgrousterwei 296 A, Ooster Nijkerk, tel. 05192 - 293.

ITALIE

Een **gezellige jongerenreis** naar Limone met vele mogelijkheden tot excursies o.a. Venetië en Verona.

Deze volledig verzorgde hotelreizen zijn uniek.

We vertrekken op 10 en 17 juli voor een reis van dertien dagen naar het Gardameer. Prijs 495 gulden.

We vertrekken op 20 juli voor een reis van tien dagen naar het Gardameer. Prijs 430 gulden.

Voor beide reizen is verlenging mogelijk. Folders op aanvraag.

Inlichtingen Ds S. Wijnsma, Zaan 21, Zwolle, tel. 05200 - 32064.

Vakantieruimte

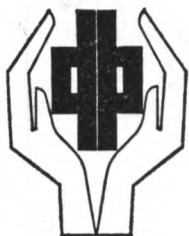
In een mooi dorp in Overijssel
aangeboden gedeelte van woning
met gebruik van keuken en douche.
Mooie bosrijke omgeving.

Brieven onder nr. 211 bureau „Opbouw”, Slot-
laan 220, Zeist.

Vakantie-woningruil

Wie ruilt mijn woning
van 1-15 juli 1972
met huis in mooie omgeving.

A. Veenstra,
van Lijndenlaan 14, Loenen aan de Vecht.

**PROT. CHR. VERPLEEGTEHUIS
„DE POORT”**

Hugo de Grootkade 20, Amsterdam
Telefoon: 020 - 16 05 55

JONGENS EN MEISJES

VAN 17 JAAR EN OUDER

die graag in een nieuw verpleegtehuis in Amsterdam
willen werken, nodigen wij uit voor nadere kennisma-
king.

Opleiding: ● 2-jarige cursus voor erkend diploma ziekenverzor-
ging, inclusief vooropleiding van 6 weken.

Voorwaarden: voor het volgen van deze opleiding zijn:

- zo mogelijk 3 jaar voortgezet onderwijs
- goede gezondheid
- bereid om je in te zetten voor de ander.

Wij stellen hier tegenover:

- eigen kamer in een gezellige personeelsflat (± 7 min. fietsen van De Poort)
- salaris van bruto f 664,02 per maand
- 6½% vakantietoelage
- toeslag bij onregelmatige diensten
- 2 x per maand reiskostenvergoeding naar huis
- eerste aanschaf uniform gratis.

De opleiding begint binnenkort. Kosten van kennismakingsbezoek worden vergoed.
Mocht je belangstelling hebben voor deze opleiding, dan graag een telefonische
afpraak maken met onze adjunct-direktrice.